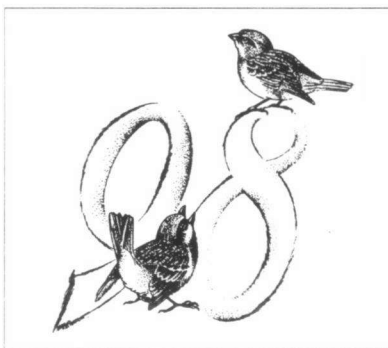

De huismus, onze vogel-van-het-jaar 1998, mag zich mede dank zij de inzet van een aantal leden van onze vogelwerkgroep, verheugen op grote publicitaire aandacht. In dit verhaal kijkt Guus van der Poel naar de mussen, die via het tuinvogelonderzoek werden gemeld.

Guus van der Poel

Over huismussen, eksters en het tuinvogelonderzoek

Enkele deelnemers aan het mussenproject, tevens deelnemers aan het tuinvogelonderzoek deden mij als coördinator van het mussenproject de suggestie aan de hand om ook eens te kijken naar de gegevens die de tuinvogelonderzoekers over mussen hebben verzameld. Ik stond daar aanvankelijk wat aarzelend tegenover. De getallen die tuinvogelonderzoekers op hun telformulieren noteren zijn de maximum-aantallen van elke vogelsoort die zij in een week tegelijkertijd in hun tuin hebben waargenomen. Omdat er in het tuinvogelonderzoek geen eisen gesteld worden aan de waarnemingsfrequentie (hoe vaak per week) en waarnemingsduur (hoe lang per keer) en men vrij is om al dan niet voer aan te bieden, is het onduidelijk of de getallen van een onderzoeker door het jaar heen met elkaar te vergelijken zijn en nog onduidelijker of de getallenreeksen van verschillende onderzoekers met elkaar te vergelijken zijn. Wel is duidelijk dat de gegevens van de tuinvogelaars en de mussenonderzoekers niet zonder meer op een hoop gegooid kunnen worden. De mussenonderzoekers tellen gedurende 14 dagen in voor- en najaar elke dag gedurende 30 of 45 min. Vandaar mijn aarzeling.

Wat later bedacht ik me dat het bijzondere van de tuinmussen-gegevens is dat ze met elkaar toch een beeld kunnen geven van het verloop van de populatie over een heel jaar en wellicht bruikbaar zouden kunnen zijn om het meest geschikte tijdstip van de voorjaars- en najaars-telling te bepalen. Het idee achter de voorjaarsstelling is om voor het begin van het broedseizoen de grootte van de broedpopulatie te bepalen. De najaarsstelling is bedoeld om een indruk te krijgen van de kwaliteit van het broedseizoen. De tijdstippen van beide tellingen moeten dus zodanig gekozen worden dat ze aan deze doelstellingen beantwoorden. Dat betekent bijvoorbeeld voor de najaarsstelling dat die bij voorkeur plaats moet vinden op een moment dat de meeste jongen nog aanwezig zijn. Nog wat later bedacht ik me dat het tuinvogelproject nog meer

bijzondere kanten heeft die voor het mussenonderzoek nuttig kunnen zijn. Binnen het project worden niet alleen de mussen geteld, maar ook alle andere vogels die in de tuinen hun gezicht willen laten zien. Zoals inmiddels bekend, zijn er in het werkgebied van onze vogelwerkgroep musarme en musrijke gebieden.

Uit reacties is gebleken dat zeer veel mensen met musarme tuinen de geleidelijke achteruitgang van de huismus in hun omgeving in verband brengen met de toename van de eksters, die ongeveer gelijktijdig is opgetreden. Men beschuldigt eksters ervan met name in het broedseizoen huis te houden onder de kleinere zangvogels, zoals merels, zanglijsters, spreeuwen en huismussen door het leegroven van nesten en het jagen op pas- uitgevlogen jongen. Een manier om te onderzoeken wat daarvan waar is, is de eksterstand in musarme en musrijke gebieden met elkaar te vergelijken. Het tuinvogelproject biedt hiertoe een kans. Daarom heb ik de door de tuinvogelaars in 1997 verzamelde gegevens opgevraagd en nader uitgewerkt. Om bovenvermelde problemen van onderlinge vergelijkbaarheid zo klein mogelijk te houden, heb ik alleen de gegevens van de tuinvogelaars

gebruikt die het hele jaar door geteld hebben. Achttien tuinvogelaars voldeden aan deze eis.

Als ik als definitie van musarm gebied hanteer een tuin waarin het weekmaximum gemiddeld over het hele jaar niet boven de 3 mussen uitkomt, dan waren er 9 tuinen die als musarm en 9 tuinen die als musrijk beschouwd konden worden. De deelnemende tuinen liggen tamelijk willekeurig over de bebouwde kommen van de Gooi en Vechtstreek verspreid. De onderlinge afstand tussen twee deelnemende tuinen is hembreed nergens kleiner dan 250 meter en in het algemeen vele malen groter. Ik neem daarom aan dat elke tuin als een onafhankelijke steekproef beschouwd kan worden, met andere woorden: dat geen enkele tuinvogelaar dezelfde vogels heeft geteld. Omdat uit het mussenonderzoek is gebleken dat het ver-

strekken van voer van invloed is op de waargenomen aantallen, heb ik daar als eerste naar gekeken. Tellers geven op het telformulier aan of ze op de grond, op een voerplank of hangend in struik of boom geregeld, soms of geen voer hebben verstrekt. Om die informatie enigszins kwantitatief te kunnen verwerken, heb ik *geregeld voeren* met 2 punten gewaardeerd, *soms voeren* met 1 punt en *nooit* met 0 punten. Een tuin kan voor elke manier van voedselverstrekking 2 punten halen, zodat een tuin per seizoen minimaal 0 en maximaal 6 punten kan halen. Deze punten heb ik voor de 9 musarme en de 9 musrijke tuinen bij elkaar opgeteld en als "voederintensiteit" uitgezet in figuur 1.

Duidelijk is dat in beide categorieën tuinen in de lente en de zomer minder wordt gevoerd dan in de herfst en de winter. In de musarme tuinen wordt 's winters meer gevoerd dan in de

musrijke tuinen, maar in de herfst is dat andersom.

Voor beide categorieën tuinen heb ik vervolgens een grafiek gemaakt waarin het verloop van de aantallen mussen en eksters door het jaar heen is afgebeeld (zie figuur 2). In de musrijke tuinen (zie figuur 2A) zien we dat in de winter gemiddeld een week-maximum van zo'n 10 mussen geregistreerd wordt. Dit aantal daalt licht als de lente aanbreekt (april-mei) om vanaf juni weer geleidelijk maar gestaag te gaan stijgen om aan het eind van de zomer- begin van de herfst een hoogste punt te bereiken, waarna weer een lichte daling inzet. De daling in de lente kan verschillende oorzaken hebben. De meest waarschijnlijke is de afname in voederintensiteit, maar verminderde zichtbaarheid door het ontlukende groen en afwezigheid door verplichtingen elders (uitbroeden van eieren!) kunnen zeker ook een rol spelen. In dit licht bezien is het eigenlijk verwonderlijk dat de daling zo'n geringe omvang heeft. De toename die in juni al begint, begint te vroeg om verklaard te kunnen worden door een toename van voederintensiteit en is daarom ongetwijfeld het gevolg van het verschijnen van jonge vogels, die wellicht in de herfst voor een deel naar elders vertrekken.

Eksters

Een dergelijk verloop van aantallen zien we niet bij de eksters. De ekster is een nogal territoriaal dier. Het is daarom begrijpelijk dat er zelden meer dan 2 eksters tegelijk in een tuin worden gezien. Als het al eens gebeurt, is er bijna altijd sprake van ouders met jongen of in een heel enkel geval van een zogenaamde "vergadering". Het ge-

AANWEZIGHEID VAN VOER

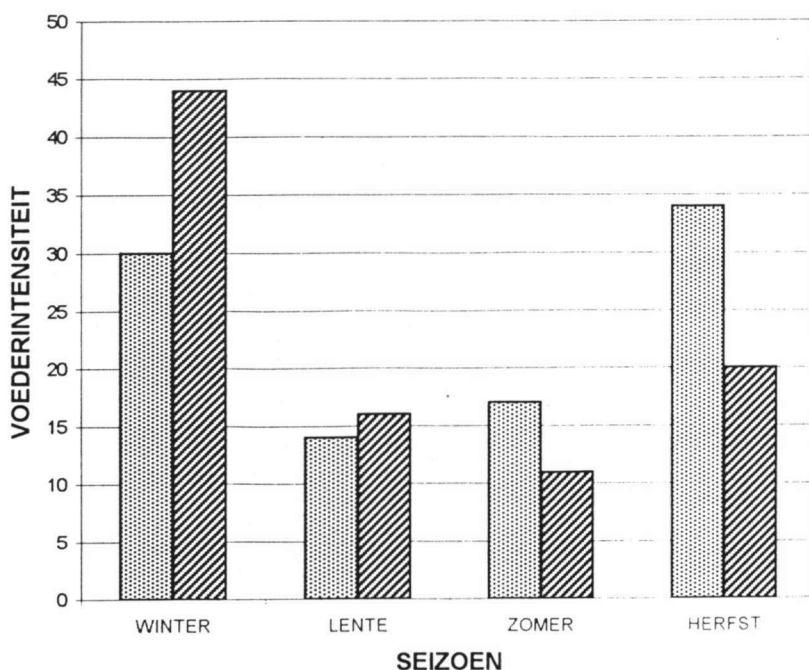

Fig. 1: Voederintensiteit per seizoen in 9 musarme (linker kolom) en 9 musrijke (rechter kolom) tuinen.

Bron: tuinvogelonderzoek 1997.

middelde week-maximum van de ekster is vrijwel constant en beweegt zich rondom de waarde 1.

In de musarme tuinen (zie figuur 2B) zien we per definitie weinig mussen: de week-maxima bewegen zich gemiddeld tussen 0 en 2. Wat de eksters betreft is er echter geen verschil tussen musarme en musrijke tuinen. Conclusies: de in het mussen-onderzoek vastgestelde telperiodes (in het voorjaar 14 dagen vrij te kiezen tussen 1 maart en 15 april, in het najaar tussen 15 september en 31 oktober) lijken redelijk gekozen. Het lijkt aannemelijk dat in de zo gekozen voorjaarsperiode de aan het begin van het broedseizoen aanwezige broedvogels worden geteld. De najaarsperiode zou iets vervroegd kunnen worden. De kans dat zoveel mogelijk jongen meegeteld worden is waarschijnlijk groter als er geteld zou worden van 15 augustus tot eind september.

Musarme en musrijke tuinen worden in gelijke mate door eksters bezocht. Het is daarom uitermate onwaarschijnlijk dat de ekster een overheersende rol speelt in de regulatie en achteruitgang van de aantallen huismussen in de omgeving van stads-woningen in het werkgebied van onze vogelwerkgroep.

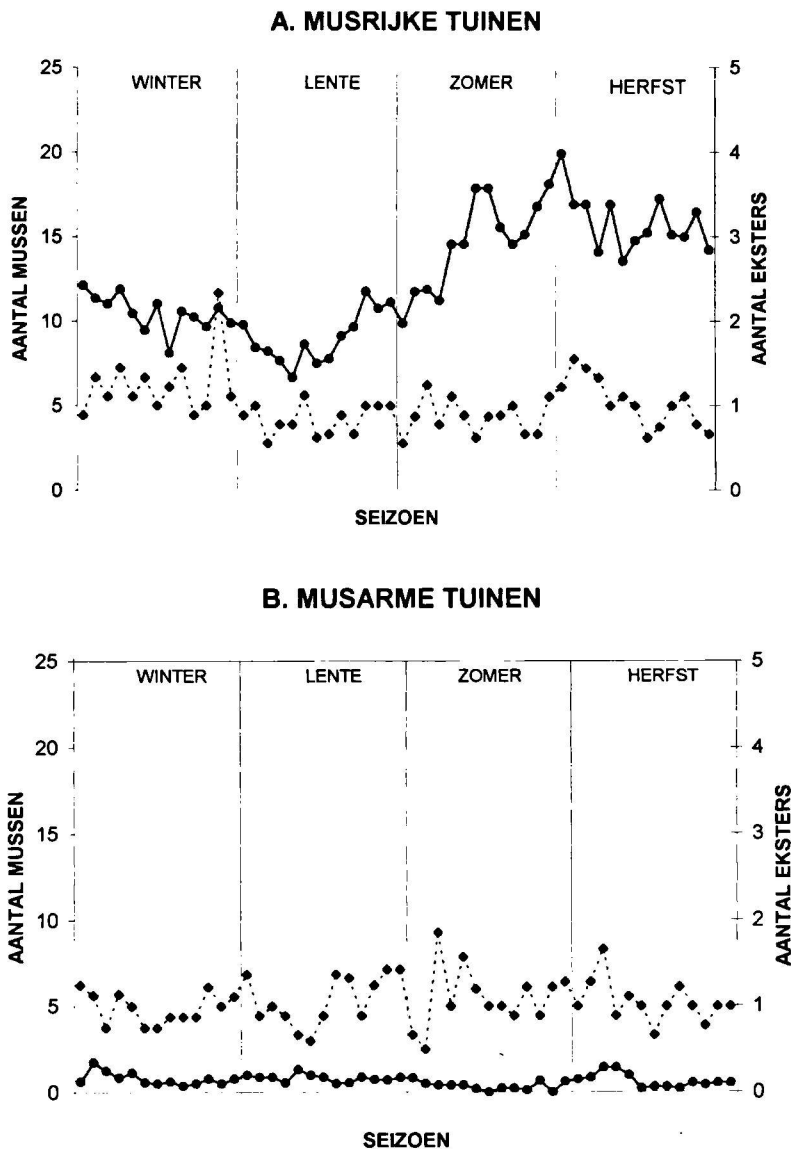

Fig. 2: Gemiddelde weekmaxima van huismussen (getrokken lijn) en eksters (gestippelde lijn) in 9 musrijke tuinen (fig. A) en in 9 musarme tuinen (fig. B). Let op het schaalverschil voor mussen (linker Y-as) en eksters (rechter Y-as).

Bron: tuinvogelonderzoek 1997.